

*Empowered lives.
Resilient nations.*

INTEGRISANJE RODNIH PITANJA U POLITIKE I STRATEGIJE PRILAGOĐAVANJA KLIMATSKIM PROMENAMA I SMANJENJA OPASNOSTI OD NEPOGODA

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Integracija rodilnih politika upolitelne strategije prilagoditvanja klimatnim promenam in varjenja opaznosti od nevarnosti

Mey Eltayeb Ahmed (PhD)
međunarodni konsultant

Sva mišljenja, gledišta i preporuke izneti u ovom izveštaju isključivo pripadaju konsultantu i ne odražavaju zvaničan stav UNDP-a.

Ograničenje od odgovornosti.....	2
Sadržaj.....	3
Skraćenice.....	4
Zahvalnica.....	5
Pregled izveštaja.....	6
II UvOD	7
Istorijat.....	7
Cilj i zadaci izveštaja.....	7
2. Rodno osveščivanje rezultata SON i PKP	7
III METODOLOGIJA	8
IV NAČELI I OBLUKE	10
1. Pregled.....	10
2. Kontekst opasnosti od nepogoda i klimatskih promena na Kosovu	10
3. Kontekst rodne ravnopravnosti na Kosovu.....	13
4. Planovi za smanjenje opasnosti od nepogoda i prilagođavanje klimatskim promenama i rodna pitanja	14
(a) Zapažanja glavnih aktera.....	16
(i) Rodna ravnopravnost i zakoni.....	17
(ii) Izgradnja kapaciteta i institucionalni razvoj	17
(iii),(iv),(v) & (vi). Pitanja učešća, izrade PKP i SON i ukljuživih partnerstava i koordinacije	18
(vii) Finansijska podrška i finansiranje.....	18
IV ZAKLJUCI	19
V PRIPREMA AKCIONOG PLANA	20
A) Koordinacija.....	21
Vremenski okvir Akcionog plana.....	21
B) Rodna pitanja, zakoni i politike.....	24
Vremenski okvir Akcionog plana.....	24
C) Finansija	25
Vremenski okvir Akcionog plana.....	25
D) Izgradnja kapaciteta	27
Vremenski okvir Akcionog plana	27
VI REZULTATI	29
VII PRILOGI	30
Prilog 1: Raspored razgovora.....	30
Prilog 2: Lista učesnika na dvodnevnoj radionici.....	31

Ak	Adaptivni kapacitet
ADI	Među-agencijska inicijativa Biroa za sprečavanje kriza i sanaciju Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP/BCPR)
ADI	Inicijativa kapaciteta za smanjenje nepogoda
DP	Zajednički razvojni plan UN-a
Dgi	Diskusije u fokus grupama
Ek	Evropska komisija
FAO	Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu
GBV	Rodno zasnovano nasilje
HFA	Hyogo Okvir za delovanje
IDri	Kosovska inicijativa za smanjenje opasnosti od nepogoda
IKIn	Kosovski odbor za integrisanje rodnih pitanja u PKP i SON
IP	Klimatska promena
IPAP	Akcioni plan Programa UNDP-a na Kosovu
IgBt	Lezbijka, homoseksualac, biseksualna i transrodna osoba
MUP	Ministar unutrašnjih poslova
MSP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
nAk	Nacionalni adaptivni kapacitet
nR	Nacionalni plan reakcije
nO	Nevladine organizacije
OHA	Kancelarija Ujedinjenih nacija za koordinaciju humanitarnih poslova
ODI	Organizacija građanskog društva
SIUS	Sistem integrisanog upravljanja vanrednim situacijama
SKP	Strategija klimatskih promena
UDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UnFPA	Fond Ujedinjenih nacija za porodicu i stanovništvo
Un-Habitat	Program ljudskih naselja Ujedinjenih nacija
Ukt	Tim UN-a na Kosovu
Un-Women	Entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
ZR	Zakon o rodnoj ravnopravnosti

Zahvalna

Izveštaj o integrisanju rodno pitanja u smanjenje opasnosti od nepogoda i prilagođavanje klimatskim promenama proizvod je individualnih razgovora, grupnog kreativnog razmišljanja i diskusija u fokus grupama. Ovaj izveštaj i njegove preporuke ne bi bili mogući bez pomoći ključnih institucija Institucija Kosova¹, nevladinih organizacija, Univerziteta u Prištini i agencija UN-a sa sedištem na Kosovu. Ovo istraživanje ne bi bilo moguće bez finansijskih sredstava i logističke podrške pruženih u sklopu projekata Kosovske inicijative za smanjenje opasnosti od nepogoda UNDP-a (KDRRI) i Podrške razvoju niske emisije (SLED).

Želimo da odamo posebnu zahvalnost gđi Zana Hoxha-Edip (vođa projekta UNDP-KDRRI), g. Shigehiro Shibata (službenik za osiguranje kvaliteta UNDP), Shkipe Deda-Gjurgjiali, Dea Haxhi, Xhevrije Berisha, Valbona Bogujevci, Njomza Carkaxhiu i Zeqir Ademi. Odajemo duboku zahvalnost timu UNDP-a na Kosovu i posebno gđi Brikena Sylejmani (UNDP-saradnik Programa za rodna pitanja) na svojoj podršci koju nam je pružila u procesa intervjuisanja i same radionice.

Upućujemo zahvalnost svim ljudima koji su otvoreno i bezrezervno podelili sa nama svoja gledišta kada govorimo o integrisanju rodno pitanja u Prilagodjavanje Klimatskim Promenama PKP i Smanjenje Opasnosti od Nepogoda SON, i koji su izdvojili vreme da saslušaju istraživačka pitanja i da pruže otvorene odgovore. Duboko smo zahvalni gđi Edona Hajrullahu iz ARR, g. Mustafa Gashi iz AUVS, gđi Shpresa Sheremeti iz MŽSPP, gđi Emine Kelmendi iz MPŠSR, gđi Rezan Zborca i gđi Venera Dibra iz MUP, g. Xhelal Sveqla iz Opštine Priština, gđi Iliriana Jaka Gashi iz Women for Women, gđi Eliza Hoxha sa Univerziteta u Prištini, gđi Brikena Sylejmani iz UNDP-Politika, istraživanje, Rodna ravnopravnost i komunikacije, g. Aleksandar Nikolovski iz FAO, gđi Arijeta Himaduna iz UN- Habitata i gđi Linda Abazi iz UNFPA.

Na kraju, konsultant bi hteo da se zahvali Kosovu i UNDP-u na prilici da se sprovede ovaj proces. U tom smislu, ovo ne bi bilo moguće bez potpune podrške i učešća tokom dvodnevne radionice, na kojoj su učestvovali predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Agencije za upravljanje vanrednim situacijama, Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, Agencije za rodnu ravnopravnost, Ministarstva ekonomskog razvoja, Mreže žena Kosova, Ministarstva poljoprivrede i seoskog razvoja, Opštine Priština, NVO Women for Women, UNDP- Gender, UN-Women i projekata UNDP-a -KDDRRI i SLED.

¹ Ovaj naziv ne ide na štetu stavu o statusu i u skladu je sa R 1244/99 SB UN-a.

REGIO DZETA

Ovaj Izveštaj predstavlja nalaze i preporuke **konsultantskih usluga preispitivanja rodne perspektive u periodu od septembra-oktobra 2014. godine**, pruženih sa ciljem da se proceni status rodno osvešćenih politika, strategija i pravnih akata na Kosovu, sa osvrtom na koncepte smanjenja opasnosti od nepogoda (SON) i klimatskih promena (KP).

Od 1999. godine, Kosovo je preduzelo dobre korake da obezbedi jak pravni okvir kako u oblasti rodne ravnopravnosti tako i SON i KP. Međutim, postoji nekoliko praznina, kako u smislu zakonodavstva tako i u smislu procesa, a primena je po svemu sudeći jedna od oblasti koja kompromituje sposobnost Kosova da ostvari napredak u smislu obezbeđivanja rodno osetljivog pristupa SON-u i KP-u.

Životna sredina na Kosovu osobena je u smislu poplava, požara i ranijih ratnih oštećenja infrastrukture, što znači da kao teritorija podložna sanaciji, Kosovo mora ponovo izgraditi i razviti oštećenu infrastrukturu i istovremeno obratiti pažnju na svoj ekološki i klimatski kontekst. Iako Kosovo ima mlado stanovništvo, sa sve većim brojem muškaraca i žena koji se upisuju na ustanove za tercijarno obrazovanje – koji predstavljaju buduću kvalifikovanu radnu snagu i racionalno sveobuhvatan pravni okvir i nekoliko mehanizama rodne ravnopravnosti, zajedno sa nizom drugih strategija, tradicionalno patrijarhalno društvo na Kosovu i odsustvo primene i dalje su glavna pitanja kada govorimo o rodno osvešćenim politikama. Bez obzira na sve to, Kosovo je preduzelo neke pozitivne korake, kao što je povezivanje SON-a sa KP, tako da je UNDP razvio veoma dobru inicijativu, projekat Kosovske inicijative za smanjenje opasnosti od nepogoda (KDRRI), koja predviđa neke veoma izvodljive ciljeve, zadatke i konkretne rezultate kada govorimo o rodnim pitanjima.

Međutim, kako bi se rodna pitanja uključila u postojeće planove za SON i KP, proces istraživanja okrenut ka učesnicima/akterima došao je do zaključka da je neophodno ostvariti četiri rezultata: (a) Smernice o politici za rodno osetljivo smanjenje opasnosti od nepogoda/KP; (b) Rodno osetljiva procena opasnosti; (c) Rodno osetljivi sistemi ranog upozorenja; i (d) Rodno osetljivi pokazatelji za SON i KP.

Kako bi ovo postiglo, Kosovo će morati da primeni zakonodavstvo i zakone o rodnoj ravnopravnosti, povezujući i jačajući sve svoje institucionalne okvire, politike i strategije na centralnom, opštinskom i lokalnom nivou; zajedno sa podizanjem zgrada, izradom Kosovskih akcionih planova i dodeljivanjem posebno namenjenih finansijskih sredstava kako bi se podržala izrada rodno osvešćenih politika.

U zaključku, kako bi moglo da razradi iste na delotvoran i praktičan način, Kosovo treba delotvorno **telo/odbor za koordinaciju**, detaljan **pregled** praznina i uticaja **postojećih zakona i zakonodavstva**, odgovarajuću **finansijsku podršku**,² i na kraju, **izgradnju kapaciteta**. Ovaj drugi elemenat, izgradnja kapaciteta, posebno je relevantan i povezan sa svim drugim oblastima – u kojima će nedostatak znanja, shvatanja i podele potreba za rodnim osvešćivanjem po prioritetima sprečiti Kosovo da na delotvoran način izvrši koordinaciju, pravnu analizu i da obezbedi adekvatnu finansijsku podršku.

Na samom kraju, Izveštaj navodi Preporuke i 2.5-godišnji (3-fazni) akcioni plan na makro nivou koji navodi neophodne oblasti, koje će omogućiti da se razradi i da se smisleno ostvare rezultati koje predviđa kosovski KDRRI u dvogodišnjem periodu; sa konačnim šestomesečnim periodom, koji će obuhvatiti opsežnu reviziju, proces prilagođavanja kako bi se omogućilo usklađivanje Akcionog plana za ispunjavanje rodnih ciljeva KDRRI-a.

2 UNDP – projektni dokumenat KDRRI-a, 2013.

Ovaj Izveštaj nastao je kao rezultat konsultantskih usluga pruženih u sklopu **preispitivanja rodne perspektive u periodu od septembra-oktobra 2014**, u ime UNDP-a na Kosovu. Projektni zadatak pružanja konsultantskih usluga, predviđao je da je zadatak konsultanta da

1. identifikuje i istraži prednosti i nedostatke u postojećem regulatornom okviru u vezi sa SON i PKP iz rodne perspektive;
2. organizuje radionicu o rodnom osvešćivanju o SON i PKP na Kosovu; i
3. izradi preporuke budućih radnji koje će biti preduzete na primeni rodno osetljivih strategija, politika, zakonodavstva i propisa o SON i PKP.

istorijat:

Sam koncept prilagođavanja nepogodama i klimatskim promenama (PKP) ne diskriminiše, već to mogu i čine ljudi. Postojeći društveno-ekonomski uslovi znače da nepogode/klimatske promene (KP) mogu dovesti do različitih rezultata čak i kada govorimo o demografski sličnim zajednicama – ali ono što je neizbežno, najugroženije grupe uvek doživljavaju mnogo veće posledice u odnosu na sve druge. Istraživanje razotkriva da nepogode/KP jačaju, ovekovečuju i povećavaju rodnu neravnopravnost, čineći da situacije već loše po žene budu još gore. Međutim, potencijalni doprinosi koje žene mogu pružiti smanjenju opasnosti od nepogoda (SON)/KP od imperativne važnosti širom sveta često se previđaju a vodeća uloga žena u stvaranju otpornosti zajednice na nepogode /KP često se zanemaruje.

cilj i zadaci izveštaja:

U okviru ovog konteksta, cilj je ovog Izveštaja da razradi potencijalni okvir Akcionog plana za Kosovo, sa ciljem da se postignu sledeća tri paralelna cilja:

- y Povećavanje shvatanja rodnihi ciljeva i potreba u SON/KP;
- y Razvoj kapaciteta Institucija Kosovskih institucija da se pozabavi rodnihi pitanjima u SON/KP;
- y Podsticanje Institucijainstitucija Kosova da preduzme mere kako bi se rodna perspektiva uključila u zakonodavstvo, politike i programe o SON/prilagođavanju KP, zarad postizanja održivog razvoja.

Hyogo okvir ukazuje na značaj rodne osetljivosti politika i programa, kao preduslov za delotvorno SON/KP. Isti ukazuje na potrebu u pet oblasti:

- y Politički proces zahteva od Kosovskih vlasti da uspostave okruženje koje omogućuje SON;
- y Tehnički proces naglašava važnu ulogu i primenu nauke i tehnologije u SON;
- y Društveno-ekonomski proces usredsređuje se na načine na koje se može povećati shvatanje, znanje i veštine za smanjenje opasnosti od nepogoda;
- y Proces izrade naglašava značaj i neophodnost integrisanja SON u prakse razvoja; i
- y Humanitarni proces naglašava značaj pripravnosti za vanredne situacije i delotvorne usluge pomoći, uz sve veća nastojanja da se SON faktorizuje u pripravnost za nepogode i njihovu sanaciju.

2. rodno osvešćivanje rezultata sOn i PkP:

Rodno osvešćivanje je proces koji ima za cilj da odgovori na zabrinutosti i potrebe kako muškaraca tako i žena. Rodno osnaživanje nameravani je rezultat ovog procesa i trebalo bi da se pozabavi

društvenim rodno zasnovanim isključivanjem, diskriminacijom i vidovima nasilja. Muškarci treba da budu uključeni u ovaj proces kako bi se obezbedio njegov uspeh i održivost i kako bi se unapredila rodna ravnopravnost svih. U smislu rodno osvešćenih politika i SON i PKP, idealno bi trebalo da se usredsredi na:

- y unapređivanje jakog učešća žena i rukovodstva u svim donetim odlukama unapređenjem podjednakog pristupa i kontrole žena nad resursima; i
- y povećavanje zaštićenosti žena od prirodnih nepogoda i efekata klimatskih promena unapređivanjem sposobnosti žena za prilagođavanje i odgovor.

U tom smislu, kako bi se postojeći planovi SON i KP za Kosovo rodno orjentisali, potrebno je ostvariti sledeća četiri rezultata:

- (a) Smernice o politici za rodno osetljivo smanjenje opasnosti od nepogoda/KP;
- (b) Rodno osetljiva procena opasnosti;
- (c) Rodno osetljivi sistemi ranog upozorenja; i
- (d) Rodno osetljivi pokazatelji za SON i KP.

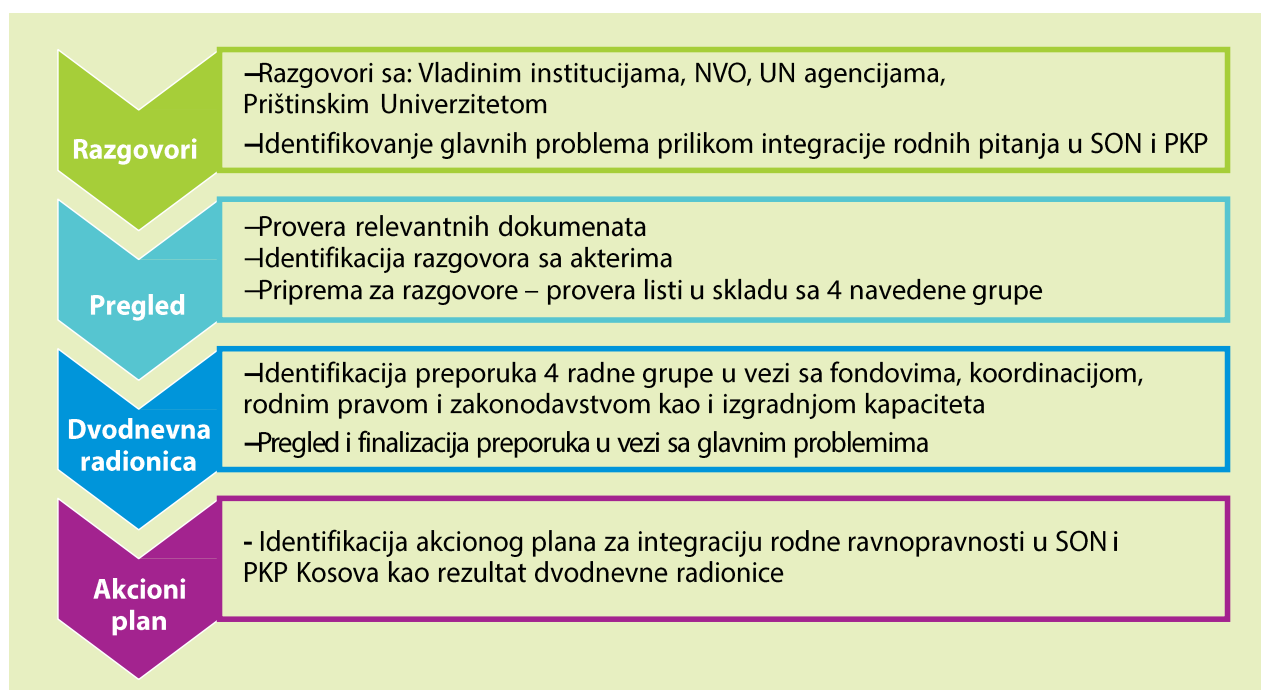
Kako bi se ovo postiglo, kosovsko zakonodavstvo i zakoni o rodnoj ravnopravnosti trebalo bi da budu primenjeni, povezani i ojačani duž svih institucionalnih okvira, politika i strategija na centralnom, opštinskom i lokalnom nivou, a povrh izgradnje kapaciteta i akcionih planova trebalo bi dodeliti posebna finansijska sredstva kako bi se podržala rodno osvešćena politika.

Odeljak koji sledi u nastavku navodi Metodologiju koja je primenjena kako bi se dobile neophodne informacije i kako bi se svi važni akteri uključili u inkluzivan proces čiji je cilj bio da se osmisli pristup kojim će Kosovo obezbediti rodno osvešćenu politiku SON i PKP.

Metodologija

Istraživanjem realizovanim za ovaj izveštaj primenjene su različite metode, u rasponu od pregleda dostupne literature, trodnevnog perioda intervjuisanja aktera pa sve do dvodnevne radionice [pogledajte Dijagram (1)].

Dijagram (1): istraživačka metodologija i metode

Kabinetsko istraživanje obuhvatilo je sva dokumenta i izveštaje na temu rodne ravnopravnosti, Kosovsku strategiju klimatskih promena, Kosovsku inicijativu za smanjenje opasnosti od nepogoda (KDRRI), Nacionalni plan reakcije (NPR), Kosovski integrisan sistem upravljanja vanrednim situacijama (SIUVS), njen Rodni profil, Izveštaj o statusu primene R 1325 SB UN-a na Zapadnom Balkanu, Strategiju rodne ravnopravnosti UNDP-a na Kosovu, Zakon br. 2004/2 o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, Zakon br. 04/L-012 o protivpožarnoj zaštiti i Zakon br. 04/L-027 o zaštiti od prirodnih i drugih nepogoda.

Preduzeto je trinaest polu-strukturiranih intervjuja i ličnih diskusija sa različitim akterima, uključujući: sedam iz Institucija Kosova, četiri iz agencija UN-a, jednog sa Univerziteta u Prištini i jednog iz reda NVO-a. Održano je 13 intervjuja u Prištini u periodu od 15. do 17. septembra 2014. Ovi intervjuji ukazali su na glavne probleme i zabrinutosti glavnih aktera koji zahtevaju delovanje, kako bi se unapredilo i stvorilo okruženje koje pogoduje integrisanju rodni pitanja u strategije za smanjivanje opasnosti od nepogoda i prilagođavanje klimatskim promenama.

U periodu od 14. do 15. oktobra 2014. godine održana je radionica u Prištini. Ista je organizovana u vidu diskusija u fokus grupi i kreativnog razmišljanja i okupila je predstavnike različitih agencija UN-a, institucija Institucija Kosova i nekolicine NVO-a. Radionica je za rezultat imala detaljnije i dublje diskusije i niz tematski usredsređenih preporuka zasnovanih na glavnim nedostacima identifikovanim kako razgovorima tako i tokom prvog dana diskusije u sklopu radionice.

gđa leonora selmani, predstavnik Arr, u kabinetu premijera; zana Hoxha, vođa projekta kDDri; shigehiro shibata, UnDP i Mey Eltayeb Ahmed, konsultant UnDP

Prvog dana radionice, učesnici su bili usredsređeni na to da identifikuju rodne probleme, praznine i sve ono što je isključeno iz kosovskog pravnog okvira a što je povezano sa SON i PKP, uključujući, ali ne ograničavajući se na poljoprivredne aktivnosti, društveno-ekonomske aspekte, kosovski SON i Kosovsku strategiju klimatskih promena. Učesnici su takođe diskutovali o rodnom konceptu iz perspektive PKP i SON. Usledile su četiri diskusije u fokus grupama, sa ciljem da se identifikuju i razrade preporuke zasnovane na identifikovanim nedostacima i izazovima da se rodna perspektiva integriše u SON i PKP. Tokom drugog dana, učesnici su razmotrili i finalizirali

preporuke od prethodnog dana; navodeći i usredsređujući ih dalje kako bi se stvorila osnova za Akcioni plan. Između ostalog, učesnici su razradili potrebu za delotvornijom i usredsređenom koordinacijom za integrisanje rodne ravnopravnosti u PKP i SON. .

Nakon gore navedenog procesa, konsultant³ je započeo proces sastavljanja svih informacija na jednom mestu, što je obuhvatalo sastavljanje svih beleški iz intervju, dokumentovanje i organizaciju sve evidencije i preporuka proizašlih iz diskusije. Odeljak koji sledi u nastavku predstavlja samu krunu ovog procesa, koji je zasnovan na uključivoj i učesničkoj metodologiji, koja ima za cilj da olakša ceo ovaj proces učesnicima.

II. NALAZI I DISKUSIJE

Ovaj odeljak navodi nalaze proizašle iz diskusije i iz pregleda dostupne literature i iz procesa konsultacija sa ključnim akterima.

1. Pregled

Kosovo ima mlado stanovništvo, sa sve većim nivoima kako muškaraca tako i žena koji stupaju u ustanove za tercijarno obrazovanje – koji predstavljaju buduću kvalifikovanu radnu snagu. Povrh toga, Kosovo ima racionalno sveobuhvatan pravni okvir i nekoliko mehanizama rodne ravnopravnosti. Takođe postoji niz različitih strategija, koje predviđaju i daju obrise planova primene pravnih obaveza Kosovskih institucija.

Iako Kosovo ima niz različitih zakonodavnih akata, politika i strategija u vezi sa rodnom ravnopravnošću, SON i PKP, nivo primene i dalje je mali. Štaviše, nedostaju neophodne veze između mnogobrojnih kosovskih okvirnih dokumenata, što obuhvata proces i postupak, čime su praktično, ulazne rodne vrednosti isključene putem neključivog razmišljanja i procesa i nedostatka delotvornih mehanizama za koordinaciju.

Uprkos ovim izazovima, Kosovo je dobro pozicionirano da obezbedi rodnu uključivost ukoliko rodno osvešćena politika bude zacrtana za prioritet, uz obezbeđivanje adekvatnih finansijskih sredstava i izgradnju kapaciteta osoblja i kadra.

Odeljci koji slede u nastavku daju sliku konteksta profila Kosova u domenu prirodnih katastrofa, uključujući potencijalni uticaj klimatskih promena, nivo rodne ravnopravnosti na Kosovu, planove za SON i PKP i primedbe različitih aktera na Kosovu.

2. kontekst opasnosti od nepogoda i klimatskih promena na kosovu

Od završetka konflikta 1999. godine, Kosovo je doživelo do tada neviđen i prilično neuređen bum u gradnji i period sve veće urbanizacije. Ovo je imalo veliki uticaj na strukturnu ranjivost na zemljotrese i poplave usled ilegalne gradnje u zonama opasnosti i neuspeha da se ispoštuju građevinski zakoni. Ova ranjivost još više je pogoršana uništavanjem stambenih objekata tokom rata i vrlo oskudnim održavanjem. Neadekvatan dizajn sistema odvoda i kanalizacije u gradskim područjima povećao je verovatnoću javljanja poplava i potencijalno će imati negativan uticaj na nezaštićene zalihe vode za piće.⁴

---

3 Dr Mey Eltayeb Ahmed iz Sudana. Odabran iz Rostera UNDP -a – stručnjaka za rodna pitanja, životnu sredinu, klimatske promene i održiv razvoj.

4 Svetska banka, 2005, Procena siromaštva na Kosovu: Unapređenje mogućnosti, bezbednosti i učešća za sve, Izveštaj br. 32378-XK.

Neadekvatno korišćenje zemljišta i opštinskog planiranja bili su značajan faktor u teškim poplavama koje su pogodile grad Uroševac 1973. godine.⁵ Štaviše, prema studiji koju je sproveo OEBS na Kosovu, ilegalna gradnja i neformalna naselja cvetaju, neformalne i ilegalne transakcije prolaze neprimetno, uzurpacija imovine i dalje buja a *katatarski* sistem i registar imovinskih prava i dalje su nepotpuni i samim tim netačni.⁶

Sa sve većom stopom javljanja siromaštva i krhkom privredom, društveno-ekonomska ugroženost prilično je visoka, i još više je usložnjena ograničenim pružanjem zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i zaposlenja. Neodrživa vodoprivreda i agronomске prakse, krčenje šuma i uništavanje padina rudarskim aktivnostima, oblasti su koje dalje zabrinjavaju sa ekološke tačke gledišta.⁷ U okviru ovakvog konteksta, ugroženost kosovskog stanovništva je visoka, sa time da nepogode manjeg obima mogu ostvariti veoma značajan uticaj na ljudsku egzistenciju.

Uopšteno govoreći, Kosovo ima dva sveobuhvatna okvira UN-a koji sadrže elemente u vezi sa smanjenjem opasnosti od nepogoda: Zajednički razvojni plan UN-a (CDP) za period od 2011-2015 i Akcioni plan Programa na Kosovu (KPAP) za period od 2011-2015. Zajednički razvojni plan UN-a (CDP) za period od 2011-2015. usredsređuje se i usklađuje rad Tima UN-a na Kosovu (UNKT), sastavljenog od različitih agencija UN-a, fondova i programa,⁸ i u njegovoj žiži nalaze se četiri strateške teme – I Zakonodavni i okvir politike za socijalnu inkluziju; II Odgovornost za ostvarivanje socijalne inkluzije; III Lokalno učešće i osnaživanje; i IV Zdravlje i zaštita životne sredine.⁹

Kosovo ima strategije koje se odnose kako na PKP¹⁰ tako i na SON.¹¹ Cilj 2 Kosovske strategije klimatskih promena poziva se na žene, zajedno sa drugim marginalizovanim i ugroženim društvenim grupama:

[...] AK Cilj 2, Unaprediti adaptivni kapacitet prirodnih sistema, posebno ugroženih eko sistema i društva, posebno ugroženih zajednica, kao što su siromašni zemljoradnici, **marginalne grupe i žene**, da odgovore na klimatske uticaje i povezane opasnosti po njihov život i egzistenciju [...]

U nastavku predviđa:

[...] Cilj NAK-a je da uvede nove i da poboljša aktuelne mehanizme za smanjenje opasnosti od nepogoda, koji su posebno važni za ekonomske sektore koji su posebno podložni uticaju klimatskih promena i da unapredi adaptivni kapacitet prirodnih sistema, posebno ugroženih eko sistema i društva, posebno ugroženih zajednica, kao što su siromašni zemljoradnici, **marginalne grupe i žene**, da odgovore na klimatske uticaje i povezane

5 UN-HABITAT Kosovo, 2009, Identifikovanje opasnosti od nesreća u prostornom planiranju za održivi razvoj: Studija slučaja na Kosovu.

6 OEBS, jun 2011, Osam godina kasnije: Povratak manjinskih zajednica i povraćaj stambene i druge imovine na Kosovu.

7 Fetah Halili i Agim Gashi, 2009, Nacionalni izveštaj o istraživanjima u domenu životne sredine na Kosovu (pod R 1244 SB UN-a); Svetska banka, 2005, Procena siromaštva na Kosovu: Unapređenje mogućnosti, bezbednosti i učešća za sve, Izveštaj br. 32378-XK.

8 UNDP, UNICEF, UNFPA, UNHCR, OHCHR, WHO, FAO, ILO, UN-HABITAT, UNOPS, UNWOMEN (ranije UNIFEM), UNV, UNESCO, UNEP, UNCTAD, UNODC, UNIDO (IOM je deo UNKT, kao što je to slučaj sa SVETSKOM BANKOM i MMF-om ali oni nisu agencije UN-a.

9 Ovo su zajednički prioriteti i odgovornosti agencija UN-a na Kosovu, koji se preklapaju sa drugim većim razvojnim procesima.

10 Strategija klimatskih promena za Kosovo, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP), Kosovo, 2014.

11 UNDP (2013) "Kosovska inicijativa za smanjenje opasnosti od nesreća (KDRRI)".

opasnosti po njihov život i egzistenciju. **shodno tome, nAk ima za cilj da izgradi kapacitete lokalnih partnera, aktera i interesnih grupa kako bi se pitanja klimatskih promena integrisala i prilagodila razvojnim procesima na lokalnom i regionalnom nivou i kako bi se osnažili da odgovore na probleme klimatskih promena.** [dodat naglasak]

Na nivou UNDP-a, okvir za narednih pet godina (2011-2015) sastavljen je od Akcionog plana Programa UNDP-a na Kosovu za period od 2011-2015. (KPAP), što je glavni dokument koji zacrtava Smanjenje opasnosti od nepogoda za jednu od svojih glavnih komponenti, pod oblast demokratskog upravljanja. KPAP uspostavlja okvir za Program SON na Kosovu kroz svoj Rezultat br. 3:

“Do 2015. godine, centralne i lokalne vlasti bolje rešavaju zdravstveni, društveni i ekonomski uticaj degradacije životne sredine i klimatskih promena na rodno osetljiv način.”

I posledično, Rezultat 3.1:

“Razvijeni kapaciteti lokalnih i centralnih institucija i uspostavljen mehanizam koordinacije za upravljanje opasnošću od nepogoda.”

Ovaj rezultat posebno je usredsređen na pitanja koja se odnose na smanjenje opasnosti od nepogoda, razvojem kapaciteta lokalnih i centralnih institucija i uspostavljanjem koordinacije i mehanizma za upravljanje opasnošću od nepogoda.¹²

U okviru aktivnosti SON-a, OCHA je izradio izveštaj misije procene za Kosovo februara 2008. Misija je pružila preporuke za jačanje mehanizama za upravljanje humanitarnim podacima i za humanitarnu koordinaciju sa Timom Ujedinjenih nacija na Kosovu. Misija je takođe zaključila da normiranje smanjenja opasnosti od nepogoda u razvoj i sanaciju nakon nepogode predstavlja suštinsku komponentu održivog ljudskog razvoja.¹³

Štaviše, Kosovo je učestvovalo u projektu UNDP-a za smanjenje opasnosti od nepogoda u jugoistočnoj Evropi (koji je finansiran Instrumentom pretpristupne pomoći Evropske komisije (EK) 2008), koji ima za cilj da poboljša Kosovske i regionalne kapacitete SON-a. Dijalogom o politici smanjenja opasnosti od nepogoda na Kosovu, koji je održan od 7. do 8. septembra 2010. u Prištini, razmotrene su i usvojene preporuke za prvobitnu procenu (uz učešće resornih ministarstava, predstavnika opština, Crvenog krsta Kosova, Kosovskih bezbednosnih snaga, naučnih ustanova i međunarodnih organizacija). Tokom marta 2011, sprovedena je procena kapaciteta u sklopu projekta CADRI na Kosovu sa jasnim fokusom na Kosovskim kapacitetima za SON. Procena je sagledala pet tehničkih oblasti razvoja kapaciteta: vlasništvo, institucionalne mere, ovlašćenja, radne alatke i resurse i odnose. Na osnovu nalaza do kojih se došlo, sastavljen je i priveden kraju Izveštaj za procenu kapaciteta avgusta 2011. godine koji je identifikovao glavne praznine i izazove kada govorimo o SON i pružio preporuke u vezi sa pet prioritarnih oblasti HFA za delovanje.¹⁴

Izveštaj je navodio sledeće,¹⁵

12 UNDP (2013) “Kosovska inicijativa za smanjenje opasnosti od nesreća (KDRRI)”.

13 OCHA, 2008, Uloga i odgovornosti Tima Ujedinjenih nacija za upravljanje nesrećama.

14 CADRI, april 2011, Izveštaj o proceni kapaciteta za smanjenje opasnosti od nesreća na Kosovu. Na strani <http://www.cadri.net/en/where-we-work/kosovo> [kome je poslednji put pristupljeno 24. oktobra 2014].

15 CADRI, april 2011, Izveštaj o proceni kapaciteta za smanjenje opasnosti od nesreća na Kosovu. Na strani <http://www.cadri.net/en/where-we-work/kosovo> [kome je poslednji put pristupljeno 24. oktobra 2014].

“Kosovo je **podložno zemljotresima, poplavama, odronima, sušama, mećavama, pucanju brana na akumulacionim jezerima i šumskim požarima**. Od završetka konflikta 1999. godine, Kosovo je doživela do tada neviđeni bum u gradnji i rastu gradskih područja koja, kada nisu uređena, nose ozbiljnu pretnju, izlaganjem stanovništva većoj opasnosti, posebno kada govorimo o poplavama. Otprilike 43 procenata teritorije Kosova prekriveno je šumama i žbunjem. Od 2000. godine došlo je do porasta u broju šumskih požara. Kosovo se nalazi u seizmički trusnoj oblasti. Nedavni zemljotres jačine 5.2 stepena (2012) u istočnom delu Kosova, naglašava značaj primene mera za smanjenje opasnosti od nepogoda i pripravnosti za reakciju.” [dodat naglasak]

3. kontekst rodne ravnopravnosti na kosovu

Postoji niz različitih faktora koji u ovom trenutku umanjuju sposobnost Kosova da napreduje u domenu rodne ravnopravnosti. Iako je kosovski pravni okvir relativno sveobuhvatan,¹⁶ primena i dalje predstavlja glavni izazov. Štaviše, u slučajevima u kojima se primena razvila do faze da su završeni svi akcioni planovi, i dalje nedostaje delotvorna koordinacija, koja po svemu sudeći dovodi do dupliranja. Postojeće i izrađene rodne strategije nisu praćene dovoljnim finansijskim sredstvima za njihovu primenu. Ovo je usložnjeno činjenicom da Kosovske institucije i njihovo osoblje, na svim nivoima, ne shvataju neminovno potrebu za rodno osvešćenim politikama niti znaju kako da to učine u praksi. Posledično, rodna pitanja i dalje su isključena, nedovoljno finansirana, pogrešno shvaćena i potcenjena.

Kosovo ima nekoliko službenika za rodnu ravnopravnost¹⁷ u nizu različitih ministarstava i opština, ali njihova uloga je uglavnom i dalje marginalizovana, oni se retko uključuju ili angažuju u planiranje programa, osmišljavanje budžeta, procenu uticaja i/ili analizu nacрта zakona ili politika. Slično tome, Kosovske vlasti ili međunarodni akteri retko konsultuju ženske OGD-e pri utvrđivanju Kosovskih prioriteta.

Nedostatak kontakta i neisticanje glasa dovode, što ne iznenađuje, do toga da postoji nizak nivo finansijske podrške koju Kosovske institucije dodeljuje rodnim pitanjima. Sve ovo dalje je usložnjeno izazovima koji se odnose na vladavinu prava a koji se nalaze u rasponu od korupcije u javnom i privatnom sektoru, do slabog uručivanja sudskih presuda, lošeg izvršenja ugovora i slabe primene zakona, uključujući i nadoknadu za povredu prava žrtava, uključujući de facto diskriminaciju nad ženama.

U tom smislu, zabeležena je tendencija među ženama na Kosovu da imaju manji pristup pravdi, ostvarivanju pravnih lekova zagwarantovanih zakonom i nadoknade za pretrpljenu štetu koja im je pričinjena krivičnim delima. Slični obrasci zabeleženi su i kada govorimo o lezbijkama, homoseksualcima, biseksualcima i transrodnim osobama (LGBT), koje nailaze na diskriminaciju na svim društvenim nivoima: socijalnom, porodičnom i državnom. Povrh toga, lica sa invaliditetom, Romi, Aškalije i Egipćani (posebno žene) suočavaju se sa nizom povreda njihovih prava.

Slaba vladavina prava na Kosovu usložnjena je preovlađujućim patrijarhalnim običajima i tradicijama. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu u procesima odlučivanja na svim nivoima. Demokratija i rodne platforme političkih stranaka i dalje su slabi a u nekim slučajevima uopšte ne postoje. Uključivi procesi učešća kako

¹⁶ Uprkos mnogim poteškoćama sa kojima se suočilo u poslednjoj deceniji, Kosovo je uspelo da stvori solidnu pravnu infrastrukturu i institucionalne mehanizme za postizanje rodne ravnopravnosti Programom na Kosovu a Agencija za rodnu ravnopravnost najvažniji je instrument u tom smislu. Jedna od oblasti koja je vredna hvale jeste snažan institucionalni okvir koji je stvoren kako bi se odgovorilo na nasilje nad ženama, uključujući i stvaranje specijalnih istražnih jedinica u okviru Kosovske policije za zaštitu žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudima. [IZVEŠTAJ O STATUSU PRIMENE REZOLUCIJE 1325 SB UN-a NA ZAPADNOM BALKANU. (2013) Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Tom: Helsinške sveske br. 31], str. 19-20.

¹⁷ Službenici za rodnu ravnopravnost u okviru ministarstava (SRR-i) i opštinski službenici za rodnu ravnopravnost (OSRR-i), odgovorni su za produbljivanje rodne ravnopravnosti u okviru ministarstava odnosno opština. Muškarci su obično nedovoljno zastupljeni među SRR-a i OSRR-ima. [“Kosovo – Rodni profil zemlje”. (2014) Orgut, str. 6].

muškaraca tako i žena retko se uzimaju u obzir. A Kosovski prioriteti u domenu infrastrukture potencijalno služe da se podrije pristup kvalitetnim javnim uslugama, posebno žena.

Sem rodno nasilja koje je bilo prisutno tokom konflikta i njegovog očiglednog daljeg uticaja, Kosovo ima niz različitih oblika rodno zasnovanog nasilja (GBV). Kosovski pravni okvir u vezi sa GBV prilično je sveobuhvatan a koordinacija između institucija se poboljšala nedavnih godina, imenovanjem nacionalnog koordinatora. Međutim, i dalje preostaju izazovi kada govorimo o primeni, posebno kada govorimo o pristupu pravdi, rehabilitaciji i reintegraciji. Institucije, međunarodni akteri i OGD-i založili su se da rade na prevenciji, uključujući i strategije rada sa muškarcima i mladićima na preobraćivanju rodno uloga. Nasilje u vezi sa oružjem i samoubistva po svemu sudeći utiču na muškarce u višoj stopi nego što je to slučaj sa ženama. Nasilje u porodici preovlađuje nad ženama.

Nezaposlenost¹⁸ je visoka na Kosovu a žene koje su deo radne snage retko uspevaju da se probiju do upravljačkih i/ili direktorskih funkcija. Štaviše, manje od 10 procenata preduzeća vode žene ili se nalaze u vlasništvu žena.¹⁹ Samo 8 procenata imovine u vlasništvu je žena, sa time da 30 procenata celokupnog stanovništva na Kosovu živi ispod linije siromaštva, 10 procenata živi u uslovima krajnjeg siromaštva.²⁰

4. Planovi za smanjenje opasnosti od nepogoda i prilagođavanje klimatskim promenama i rodno pitanja

Pozamašna polazna rodno raščlanjena analiza ugroženosti iz perspektive smanjivanja opasnosti od nepogoda i klimatskih promena tek treba da se preduzme na Kosovu. Kosovo je, međutim, preduzelo korake da razvije projekte koji povezuju SON i KP, uključujući aspekte koji se odnose na rodno osetljivo zakonodavstvo, rodno osveštene politike, sakupljanje podataka raščlanjenih po polu i rodno budžetiranje i mehanizme finansiranja [pogledajte projektni dokument KDRRI].²¹

Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kabinet premijera, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja u partnerstvu sa UNDP-om (zajedno sa nizom drugih Kosovskih aktera) izradili su projektni dokument *“Kosovske inicijative za smanjenje opasnosti od nepogoda (KDRRI)”*. Ovaj dokument razrađuje početnu fazu programa KDRRI (2012-2015),²² koja je usredsređena na to da se podrži primena tri prioriteta predviđena Hyogo Okvirom za delovanje (HFA)²³ na Kosovu.²⁴ Projektni dokument bavi se rodno pitanjima, kao što je prethodno istaknuto, u smislu identifikovanja nekih od aktuelnih praznina i potencijalnih načina na koje se ove praznine mogu popuniti.

18 Otpriblike 18 procenata žena/55 procenata muškaraca radi na formalnom tržištu rada [Pogledajte, Orgut Consulting (2014) “Rodni profil Kosova – Analiza rodno razlika na svim nivoima”].

19 Navodno, Ministarstvo rada i socijalne zaštite nema važeći plan za zapošljavanje a Plan za ekonomsko osnaživanje žena za period od 2011-2013. nije ostvario vidljive rezultate usled nedovoljnog finansiranja. [Pogledajte, Orgut Consulting (2014) “Rodni profil Kosova – Analiza rodno razlika na svim nivoima”].

20 Otpriblike 38 procenata domaćinstava na čelu sa ženama i 65 procenata muškaraca i žena koji žive na selu najviše su pogođeni. [Pogledajte, Orgut Consulting (2014) “Rodni profil Kosova – Analiza rodno razlika na svim nivoima”].

21 UNDP (2013) “Kosovska inicijativa za smanjenje opasnosti od nesreća (KDRRI)”.

22 KDRRI ima za cilj da unapredi kapacitet vlade Kosova i društva da se pripremi, odgovori, spreči i ublaži prirodne nesreće. Projektni dokument predviđa nalaze iz Procene potreba SON korisnika IPA (koja je sprovedena 2010), posledični Dijalog o nacionalnoj politici koji uključuje niz aktera u smanjenje opasnosti od nesreća (SON), i procenu kapaciteta koja je izvršena 2011. godine od strane Inicijative kapaciteta za smanjenje nesreća (CADRI).

23 Hyogo Okvir za delovanje (HFA) 10-godišnji je plan koji ima za cilj da svet bude bezbedniji od prirodnih nesreća. HFA predviđa pet prioriteta za delovanje i pruža vodeća načela i praktična sredstva za saniranje nesreća. Njegov cilj je da se značajno smanje gubici od nesreća do 2015. izgradnjom otpornosti naroda i zajednica na nesreće. Ovo znači manji broj izgubljenih života i socijalnih, ekonomskih i ekoloških preimućstava kada udare ove nesreće. Pogledajte, <http://www.unisdr.org/we/coordinate/hfa> [kome je poslednji put pristupljeno 25. oktobra 2014].

24 CADRI je među-agencijska inicijativa Biroa za sprečavanje i sanaciju kriza Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP/BCPR), Kancelarije Ujedinjenih nacija za koordinaciju humanitarnih poslova (OCHA) i Sekretarijata Međunarodne strategije Ujedinjenih nacija za smanjenje opasnosti od nesreća (Sekretarijat UNISDR). Njihova misija je da prošire sadašnja nastojanja da se razviju opsežni i održivi kapaciteti za smanjenje opasnosti od nesreća širom sveta. <http://www.cadri.net/>

U tu svrhu, projektni dokumenat je dobar i prikladan, međutim, na osnovu informacija dobijenih od ispitanika u vreme pružanja konsultantskih usluga, nijedna od rodni odredbi iz ovog dokumenta još uvek nije ni pokrenuta niti realizovana²⁵ a iste obuhvataju sledeće:

- y Sprovesti rodnu analizu i, po dobijanju njenih rezultata, osmisliti i sprovesti izgradnju kapaciteta i podići svest o rodni pitanjima među odnosnim partnerima na Kosovskom nivou
- y Predviđanje odredbi za posebno ugrožene društvene grupe u zakonima, Kosovskoj strategiji SON i razvojnim planovima, u slučajevima u kojima je isto prikladno i delotvorno.
- y Dovoljno raščlaniti podatke i izvršiti analizu procene opasnosti koje su izvršene kako bi se zabeležila konkretna društveno uslovljena ugroženost i kapaciteti svih društvenih grupa, uključujući žene, muškarce, decu, starce itd.
- y Obezbediti dovoljnu zastupljenost žena i drugih veoma ugroženih društvenih grupa u svim procesima odlučivanja i radnjama na upravljanju opasnosti. Procenat žena korisnica komponente upravljanja opasnošću od klimatskih promena na lokalnom nivou odraziće udeo stanovništva pojedinačnih ciljnih zajednica.
- y Kada govorimo o unakrsnim radnjama preduzetim (kao što je izrada strategija i institucije i procena opasnosti), KDRRI će preduzeti pristup sagledavanja ovih problema iz perspektive nekoliko opasnosti. Za radnje na lokalnom nivou, KDRRI će se usredsrediti na posebne opasnosti od velikog rizika po zajednice. Korišćenjem veoma grubih podataka, moguća je sledeća podela opasnosti po prioritetima kako bi se odabrale za ove radnje: 1) poplava, 2) suša, 3) zemljotres, 4) šumski požar, 5) snežna mećava i lavina, i 6) odron.

Pravni i okvir politike na Kosovu snažno su okrenuti ka reakciji, sa ograničenim fokusom na pripravnost. Iako postoje dve vodeće institucije u domenu SON (Agencija za upravljanje vanrednim situacijama i Situacioni centar), mandati i ovlašćenja ova dva subjekta se preklapaju i/ili nisu jasni, što onemogućava njihovu međusobnu koordinaciju. Postoji izražena potreba da se poboljša horizontalna i vertikalna koordinacija i da se osnaže osnovni finansijski i ljudski kapaciteti. Prilika da se primeni sveobuhvatan pristup SON-u još uvek je tu i podrazumeva razmatranje i ponovno sastavljanje većine glavnih pravnih akata u vezi sa SON. Predviđa se da proces revizije (zajedno sa postojećim studijama i podacima proizašlim iz procene opasnosti), pruži analitičku osnovu da se predlože neophodne izmene na pravni i regulatorni okvir, usvoji Kosovska strategija SON-a, uspostavi Nacionalna platforma i ulože napor da se uvede održiv mehanizam za finansiranje SON-a.

Aktuelni procesi procene opasnosti nisu praćeni održivim institucionalnim merama kao i standardizovanim metodama i alatima za prikupljanje podataka, upravljanje i analizu podataka i nedovoljnim ljudskim resursima i opremom, čak i kada govorimo o analizi informacija koju dobijaju svakodnevno iz postojećih ograničenih sistema za praćenje. Procena opasnosti usredsređena je na analizu opasnosti i ne uključuje adekvatnu procenu ugroženosti i kapaciteta. U ovom trenutku, informacije se uglavnom prikupljaju za rano upozorenje i za brz odgovor na nastanak nepogoda. Povezivanje subjekata za praćenje i upravljanje vanrednim situacijama zahtevaće formalno predviđanje i jačanje. Postoje posebno namenjene opštinske službe koje se uglavnom bave upravljanjem vanrednim situacijama, a koje su isključivo usredsređene na pripravnost i odgovor, ali nažalost ne raspolažu adekvatnim resursima.

²⁵ Nezavisno od toga, ovaj izveštaj o konsultantskim uslugama može zapravo podrazumevati realizaciju jednog njegovog aspekta.

(a) zapažanja glavnih aktera

konsultantske usluge za preispitivanje rodne perspektive u periodu od septembra - oktobra 2014, čija je svrha bila da se izrade preporuke (odnosno ovaj izveštaj), jasno su identifikovale sedam glavnih pitanja koja imaju za cilj da se ispune rodni kriterijumi procesa izrade kosovskog plana za ublažavanje SON i KP [pogledajte Tabelu 1 koja sledi u nastavku].

tabela 1: sedam glavnih pitanja za proces izrade kosovskog plana za ublažavanje sOn i kP

Pitanja koja su identifikovali glavni akteri		Br. odgovora	Procenat odgovora	
(i)	Zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti	12	92%	
(ii)	Jačanje izgradnje kapaciteta u Kosovskim institucijama, NVO-ima i lokalnim zajednicama	13	100%	
(iii)	Učešće u izradi strategije prilagođavanja klimatskim promenama (PKP)/prilagođavanju klimatskim promenama (PKP)	0	0%	
(iv)	Učešće u izradi strategije za smanjenje opasnosti od nepogoda (SON)	7	54%	
(v)	Partnerstva i koordinacija u primeni rodne (ih) strategije (a)	Kosovskih Institucija +NVO+ lokalni nivo	2	15%
		Kosovskih Institucija + UN	4	31%
		Samo Vlada	4	31%
		Bez koordinacije	3	23%
(vi)	Finansijska podrška i dodeljivanje budžeta	PKP	Nije predviđen budžet	?
		SON	Nije predviđen budžet	?
		Rodna pitanja	Nije predviđen budžet	?
(vii)	Koordinacija i umrežavanje	Jaka	1	7%
		U redu i treba dalje jačanje	3	23%
		Slaba	4	31%
		Ne postoji nikakva koordinacija	5	39%

Prethodna tabela ilustruje rezultate proizašle iz razgovora sa 13 glavnih aktera koji slede u nastavku:

Primeri iz prakse

Osoba za kontakt za rodna pitanja Agencije za rodnu ravnopravnost nije uključena niti je učestvovala u izradi kosovske strategije klimatskih promena.

Ustav Kosova predviđa "sastav Skupštine Kosova biće u skladu sa međunarodno priznatim načelima rodne ravnopravnosti."

U skladu sa zakonom o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu [zakon br. 2004/2] član 4, stav 4.16,

"[...] službenik za rodna pitanja u odnosnoj opštini razmatra svaku odluku koju je donela lokalna vlast, pre usvajanja."

član 5, stav 5.2(b),

"Predlaže centralnim vlastima i ministarstvima sastavljanje, izmenu i dopunu zakona i propisa i usvajanje drugih mera."

(i) rodna ravnopravnost i zakoni:

92% ispitanika ukazalo je na jasnost kosovskog Zakona o rodnoj ravnopravnosti i njegovu povezanost sa domaćim zakonodavstvom i zakonima, uključujući zakone koji se odnose na zaštitu prirodnih resursa i nasledstvo i vlasništvo u slučajevima u kojima rodna perspektiva nije uvršćena u ove zakone. Međutim, svi ispitanici su insistirali na tome da dok Zakon o rodnoj ravnopravnosti pokriva adekvatno sve oblasti, i dalje nedostaje mehanizam za delotvornu primenu ili primenjiv proces rodno osvešćivanja u okviru šireg zakonodavnog okvira na Kosovu.

(ii) izgradnja kapaciteta i institucionalni razvoj:

Svi akteri ukazali su na značaj jačanja svesti o rodno osvešćenim politikama i potrebu za izgradnjom kapaciteta o samom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti. Povrh toga, svi ispitanici su ukazali da rodna ravnopravnost tek treba da bude uvršćena u Planove za SON i PKP. I da osoblje Kosovskih institucija, osobe za kontakt za rodna pitanja (u opštinama), NVO-i, opštine i lokalne zajednice treba da budu angažovani u ovom procesu.

"[...] Na lokalnom nivou, žene ne shvataju da polazu pravo i da bi trebalo da učestvuju ravnopravno sa svojim muževima. One misle da iako su one te koje drže svoje gazdinstvo, one ne treba da ga registruju na svoje ime, već na muževljevo, čak i kada im muž živi van Kosova i ne učestvuje u zemljoradničkim aktivnostima."

ispitanica tokom intervjua

U tom smislu, ispitanici su izneli svoj savet da bi trebalo preduzeti proces izgradnje kapaciteta i senzibilizacije u više sektora o rodno ravnopravnosti u koje bi bili uključeni svi partneri i ciljne grupe koji se bave SON i PKP. Takođe je naširoko istaknuto da u ovom trenutku postoji pogrešna percepcija i pogrešno shvatanje izraza "rod" i "rodno osvešćena politika", što znači da ili nisu uključeni u procese planiranja ili su uključeni na način koji nije bio delotvoran. Nekoliko ispitanika ukazalo je da zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti i strategija o rodnoj ravnopravnosti zahtevaju da Strategija o PKP i SON uključe interese i potrebe muškaraca, žena, devojaka, mladića i LGBT.

ispitanik muškog pola istakao je da “postoji veoma ograničen broj žena koje se prijavljuju za više funkcije, tako da većinu njih možete naći samo na nižim funkcijama. Međutim, u skladu sa zakonom, 40% osoblja bi trebalo da budu žene (zakon o rodnoj ravnopravnosti)”.

(iii),(iv),(v) & (vi). Pitanja učešća, izrade PkP i sOn i uključivih partnerstava i koordinacije.²⁶

Ispitanici su napomenuli da nije zabeleženo nikakvo učešće relevantnih institucija koje se bave rodnim pitanjima tokom izrade Kosovske strategije klimatskih promena. Slično tome, tokom izrade Strategije SON, agencije i organizacije osetile su se isključenim ili neprikladno konsultovanim. Izneti su izvanredna potreba da se rodna pitanja uvrste u Strategije PKP i SON, procese planiranja i procese i mehanizme praćenja i procene.

Ispitanici iz UN-Habitat-a i FAO istakli su da “su podržali dve prethodno održane obuke o integrisanju rodne perspektive u šumarstvo i prostorno planiranje, međutim pošto nisu bile međusobno povezane javila se opasnost dupliranja, nedelotvornosti troškova i ne-uključivosti”

Uopšteno, ispitanici (31%) su se složili da sadašnja rodna koordinacija i povezivanje između Kosovskih institucija i agencija UN-a je osrednja najbolje govoreći. I da je koordinacija i konsultacije između Institucija, NVO-a i lokalnih zajednica bila izrazito loša. Dati rezultati ukazuju na značaj jačanja koordinacije i partnerstava kako vertikalno tako i horizontalno, o rodnim pitanjima između različitih nivoa (Institucije, agencije UN-a, NVO-i i lokalne zajednice). U činjenju istog, isto će svesti na minimum preklapanje u sadašnjem programskom kontekstu dupliranja aktivnosti, podstičući istovremeno integrisan pristup rodnom osvešćivanju u svim ekološkim programima na Kosovu.

KLJUČNA ISTAKA

“Kosovske institucije i NVO-i počeli su da diskutuju o izradi strategije za koordinaciju sa NVO-ima, pošto nemaju nikakav mehanizam za koordinaciju sa NVO-ima. Ono što mene zabrinjava jeste da u ovom trenutku postoji puno strategija na Kosovu međutim ne postoji nikakva povezanost između ovih strategija.”

ispitanica iz nvo-a

“Integrisanje rodnog osvešćivanja zahteva vertikalnu i horizontalnu koordinaciju i saradnju između donosilaca odluka, NVO-a, i nivoa lokalne zajednice, uključujući muškarce, žene, devojke, mladiće i marginalizovane grupe.”

ispitanica sa univerziteta

(vii) Finansijska podrška i finansiranje:

Svi ispitanici su se složili da u ovom trenutku ne postoje dovoljna finansijska sredstva da se rodna osvešćenost uvede u sve sektore, uključujući SON i PKP. Oni su takođe ukazali da nisu imali nikakve informacije o tome gde da dobiju dodatna finansijska sredstva ili kome da se obrate za ista.

²⁶ Pitanja pod brojem: 3, 4, 5 i 6, su sva tretirana pod jednom temom koordinacije i partnerstva, pošto par intervjuisanih sagovornika nije bio u stanju da shvati razliku između učešća, koordinacije, partnerstva, zalaganja i umrežavanja, te je konsultant upotrebio različite metode da dođe do prvog odgovora tokom intervjuja.

Ispitanici su istakli da i dalje postoji snažna potreba da se razvije delotvoran odbor za koordinaciju i vodeći Akcioni plan između svih agencija UN-a, Kosovskih institucija, Agencije za rodnu ravnopravnost pod okriljem Kabineta premijera i domaćih NVO-a, u cilju primene zajedničkog Akcionog plana i zajedničkih aktivnosti.

Osoba za kontakt za rodna pitanja Agencije za rodnu ravnopravnost:

“Osoba za kontakt za rodna pitanja trebalo bi da podnese svoj zahtev za finansiranje za [svaku] aktivnost, pošto ne postoji nikakva posebna budžetska stavka za aktivnosti na rodnoj ravnopravnosti.”

izaključiti

Nalazi proizašli iz **konsultantskih usluga preispitivanja rodne perspektive u periodu od septembra - oktobra 2014.** godine ukazuju na četiri jasne oblasti koje će Kosovo morati da uspostavi kako bi bilo u stanju da postigne rodno osetljiv pristup, kako SON tako i PKP. Prilično je jasno da Kosovo ima dobro zakonodavstvo i neophodne temelje, koji mogu da se nadograde kako bi se osigurao delotvoran i uključiv odgovor na SON i PKP. Ono što nedostaje i što su istakli akteri, jesu pojedinosti o administrativnim, upravnim pitanjima i ljudskim resursima (uključujući finansiranje), čiji je nedostatak možda odgovoran za zakašnjenje u realizaciji Rezultata predviđenih kosovskim KDRRI-om.

U ovom kontekstu, kako bi moglo da razradi iste na delotvoran i praktičan način, Kosovo treba delotvorno **telo/odbor za koordinaciju**, detaljan **pregled** praznina i uticaja **postojećih zakona i zakonodavstva**, odgovarajuću **finansijsku podršku** (u ovom trenutku Kosovo ima izdvojenih 15% svog budžeta za SON za aktivnosti zalaganja za rodna pitanja, ali da li je ovo dovoljno? Kako je dobijena ova cifra i da li je ARR bio uključen u proračun ove cifre?),²⁷ i na kraju, **izgradnju kapaciteta**.

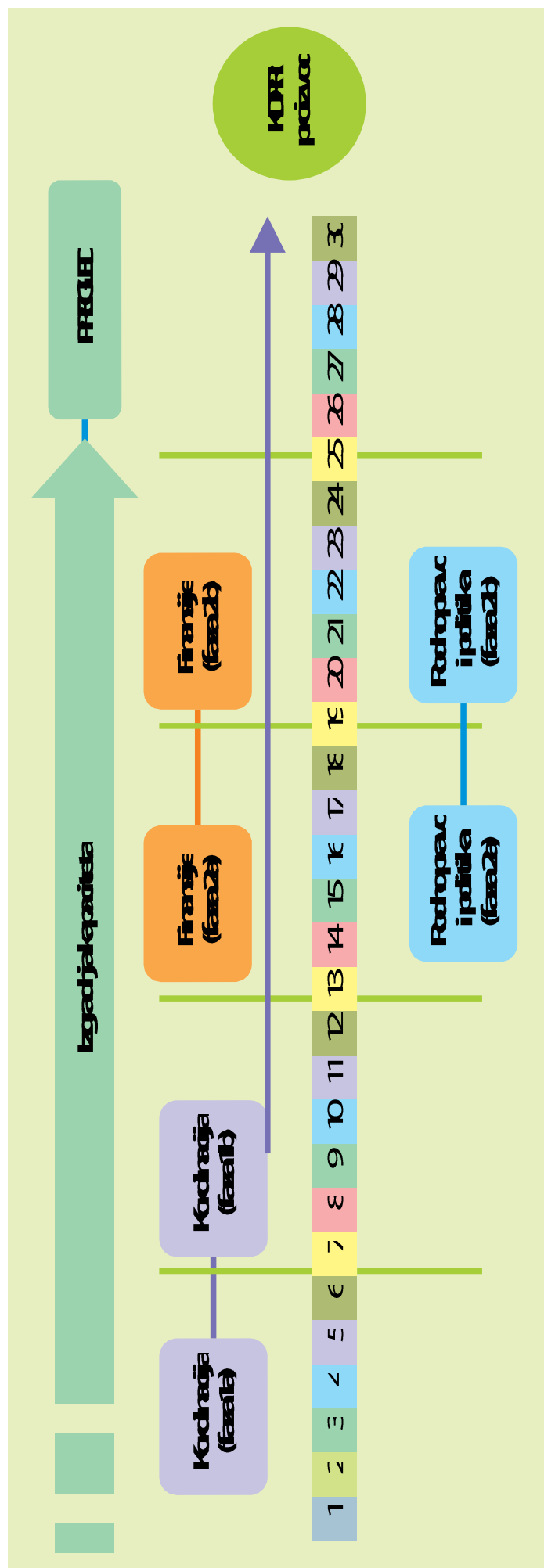
Ovaj drugi elemenat, izgradnja kapaciteta, posebno je relevantan i povezan sa svim drugim oblastima. Tokom prvog dana radionice, učesnici su pružili obimne dokaze koji su ukazali da ne shvataju potrebu za rodno osetljivim strategijama u vezi sa prilagođavanjem klimatskim promenama i SON. Nedostatak znanja, shvatanja i podele potreba za rodnim osvešćivanjem po prioritetima sprečiće Kosovo da na delotvoran način izvrši koordinaciju, pravnu analizu i da obezbedi adekvatnu finansijsku podršku.

U ovom kontekstu, ove organizacije, institucije i pripadnici zajednice koji imaju zadatak da uključe rodnu perspektivu u kosovske strategije SON i PKP, moraju raditi sveobuhvatno sa Agencijom za rodnu ravnopravnost na Kosovu, u odnosu uzajamne podrške.

27 UNDP – projektni dokumenat KDRRI, 2013.

U PREGLEDU Akcioni Plan

Ovaj poslednji deo Izveštaja, navodi Preporuke i 2.5-godišnji akcioni plan na makro nivou (3 faze) koji predviđa neophodne oblasti, kako bi se razradili i smisleno ispunili Rezultati predviđeni kosovskim KDRRI-om u dvogodišnjem periodu. Završni šestomesečni period, obuhvatiće opsežno razmatranje, proces prilagođavanja koji će omogućiti da se Akcioni plan uskladi sa realizacijom rodnih ciljeva KDRRI.

Dijagram (2): vremenski okvir potencijalnih intervencija u sklopu akcionog plana

A) koordinacija

Vremenski okvir Akcionog plana

SON/KP i rodna pitanja predstavljaju prožimajuća razvojna pitanja. Na ista treba odgovoriti holističkim pristupom, angažovanjem nekoliko aktera i koordiniranim zajedničkim radnjama u sklopu političkog, tehničkog, društvenog, razvojnog i humanitarnog procesa.

Rodno osveščivanje politika SON/KP pruža priliku da se ponovo preispitaju rodni odnosi u kosovskom društvu iz različitih uglova i da se unapredi rodna ravnopravnost u društveno-ekonomskom razvoju. Takođe omogućuje da zajednice na Kosovu ostvare otpornost na nepogode/ KP. Ovo je opcija koja pogoduje svima, kako Kosovu tako i lokalnim organizacijama, koje mogu da ostvare održiv razvoj zajedničkim radom na integrisan, uključiv i koordinisan način.

Preporuke aktera:

- Među-institucionalna saradnja ključna je kako na centralnom tako i na lokalnom nivou. Međutim, saradnja sa zajednicama mora obuhvatiti i mreže žena.
- Potrebna je delotvornija koordinacija između NVO-a na centralnom i lokalnom nivou.
- Mora se pokloniti pažnja na izgradnju među-sektorske saradnje, uključivanjem rodničkih pitanja u sklopu prožimajućeg pristupa.
- Mora se povećati broj žena na funkcijama odlučivanja.
- Koordinacija je loša i posledično je okarakterisana suštinskim problemima, te se moraju održavati redovni sastanci kako bi se obezbedila jaka koordinacija.
- Sistemi treba da budu bolje integrisani kako bi se vanrednim situacijama upravljalo na delotvoran način; uloge organizacija moraju biti definisane a aktivnosti usklađene.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova dobro bi poslužilo u organizovanju obuke o rodničkima sa osvrtom na zakone o zaštiti prirodnih i ekoloških resursa (kako bi se ublažile prirodne nepogode i požari) pri odnosnim ministarstvima, na centralnom i lokalnom nivou, pošto su do danas žene bile odsutne ili isključene iz ovih procesa.
- Sve kosovske institucije trebalo bi da budu uključene u upravljanje vanrednim situacijama i trebalo bi da uspostave Radnu grupu/odbor za uključivanje rodničkih pitanja.

Faza 1 – 1. godina (12-meseci)

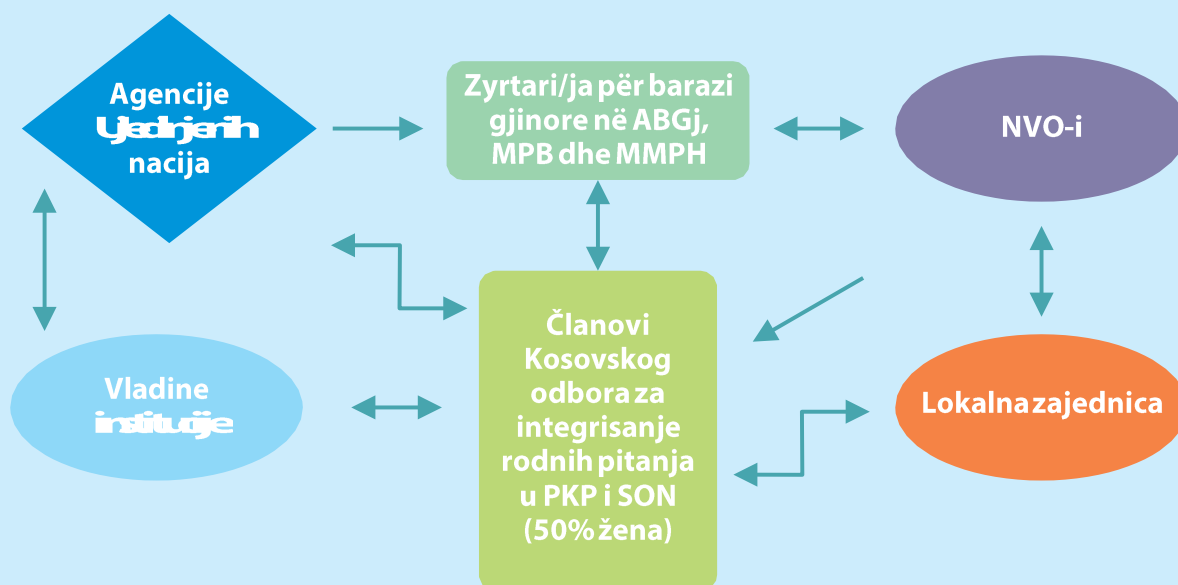
Faza 1a, prvih 6-meseci:

- Uspostaviti Odbor preko Agencije za rodnu ravnopravnost – koji će razraditi osnovu za unos podataka u Nacionalnu platformu SON-a.
- Osmisliti strukturu Odbora i orijentisanost ka relevantnim ministarstvima.
- Preduzeti prvobitnu izgradnju kapaciteta članova Odbora.
- Povezati rad Odbora sa rodnim portfeljom KDRRI-a.

Faza 1b, drugih 6-meseci:

- Predvideti budžetom prvobitnu postavku Odbora i administraciju.
- Osmisliti interne procese Odbora kako bi se obezbedilo uspostavljanje uključivih struktura za odlučivanje.
- Mapirati angažovanje Odbora sa relevantnim ministarstvima, ubacivanjem ovih podataka u postojeće mehanizme brzog odgovora, zakonodavne procese itd.
- Osmisliti bazu podataka za podatke u vezi sa SON i PKP raščlanjene po polu, starosnoj dobi, manjinskom statusu itd.

- Trebalo bi održavati sastanke koordinacije u skladu sa Akcionim planom, na osnovu potreba. Kako bi se održala dobra koordinacija, važno je ostvarivati saradnju sa Ministarstvom finansija.
- Potreban je Akcioni plan koji definiše prostor/vreme za sastajanje na proaktivan način, umesto pukog reaktivnog plana.
- Odbor/Radna grupa trebalo bi da se sastaje na svaka tri meseca, uključujući i ključna profesionalna tela i građansko društvo.
- Sastanci Odbora/Radne grupe trebalo bi da su uključivi, da zastupaju sve profesionalne grupe, da razmatraju rodna pitanja uz učešće građanskog društva i svih aktera u prilici da odgovore ili pruže svoje informacije i doprinose.
- Uključivanje rodni pitanja, učešće i održive promene zahtevaju jaku koordinaciju i saradnju odbora glavnih aktera na nekoliko nivoa, usredsređenu na SON i PKP.
- Ministar unutrašnjih poslova, Agencija za rodnu ravnopravnost i ministar životne sredine i prostornog planiranja, trebalo bi da koordiniraju osobu za kontakt Kosovskog odbora koja će koordinirati primenu Preporuka i Akcionog plana.
- UNDP-KDRRI i UNDP-Odsek za rodna pitanja mogu podržati Odbor.
- Odbor za koordinaciju trebalo bi da je sastavljen od vladinih i nevladinih institucija, privatnog sektora i lokalnih zajednica.

Dijagram (3): Potencijalni dizajn i odnosi sa kosovskim odborom za integrisanje rodni pitanja u sOn i PkP

Kao što je predviđeno u gore navedenoj potencijalnoj strukturi, Kosovski odbor za integrisanje rodni pitanja u PKP i SON (KOIRKN) treba da je sastavljen od osoba za kontakt za rodna pitanja iz relevantnih Kosovskih institucija (sa centralnog i opštinskog nivoa), i osoblja iz lokalnih NVO-a i predstavnika lokalne zajednice u slučajevima u kojima je isto moguće. Isti bi trebalo da bude polu-samostalan, sa svojim Akcionim planom i budžetom – barem dok ne budu finalizirani rodni aspekti KDRRI, i da odgovara prvenstveno ministarstvima koja se bave rodnom ravnopravnošću, SON i PKP.

U ovom kontekstu, potencijalno KOIRKN može koordinirati Agencija za rodnu ravnopravnost (ARR – koja se bavi rodnom ravnopravnošću), Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP – se bavi SON) i Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP – radi na PKP), sa savetodavnom, tehničkom i pomoćnom ulogom koju će pružiti agencije UN-a (odnosno UNDP-KDRRI itd.). Ovi odnosi, opisani STRELICAMA, pokazuju načine na koje bi različite institucije, NVO-i i agencije UN-a trebalo idealno da rade zajedno. Mnogi od ovih odnosa su dvosmerni, pokazujući protok informacija i uključive procesi i umrežavanje. U tom kontekstu, agencije UN-a trebalo bi prisno da rade sa svim institucijama kako bi podstakle ovaj pristup i pružile potrebnu podršku.

Dve radne grupe diskutuju o preporukama za uključivanje rodne perspektive u sOn i PkP, tokom dvodnevne radionice u Prištini, Kosovo, tokom oktobra 2014.

B) rodna pitanja, zakoni i politike

Vremenski okvir Akcionog plana

Ostvaren je opipljiv napredak u SON/KP na centralnom nivou, ali su rodne perspektive i dalje marginalne. Razlog za to uglavnom je loše shvatanje povezanosti između rodni pitanja i SON/KP. Od vitalne je važnosti poboljšati ovo shvatanje na centralnom nivou, gde prave politike, zakonodavstvo i odluke mogu dovesti do suštinskih razlika u rešavanju različitih potreba žena i muškaraca kada govorimo o KP i opasnosti od nepogoda. Na Kosovu nije sprovedena detaljna polazna analiza ugroženosti rodova. Nezavisno od toga, zakonodavci i donosioci politike trebalo bi da snose odgovornost za ostvarivanje napretka u rodnom osvešćivanju politika SON/KP.

U ovakvom kontekstu, Kosovo mora izraditi i razmotriti Kosovske politike, relevantne zakone, strategije, planove i budžete i preduzeti neposredne mere na normiranju rodni pitanja u Kosovske razvojne politike, planove i programe.

Faza 2 – 2. godina (12-meseci)

Faza 2a, prvih 6-meseci:

- Sprovesti rodnu analizu i Kosovsku polaznu anketu rodni pitanja o rodnoj ugroženosti i opasnosti od ON i KP.
- Uvrstiti odredbe namenjene posebno ugroženim društvenim grupama u zakone, Kosovski SON i Strategije PKP i razvojne planove, u slučajevima u kojima je isto prikladno i delotvorno.
- Početi sa sakupljanjem raščlanjenih podataka.

Faza 2b, drugih 6-meseci:

- Objaviti saznanja iz rodne analize, Polazne ankete – a na osnovu njenih rezultata, pristupiti osmišljavanju i sprovesti razvoj kapaciteta i podizanje svesti o rodni pitanjima za odnosne partnere na Kosovskom nivou.
- Kosovska kampanja zalaganja i odnosa sa javnošću u vezi sa rodni aspektima SON i PKP, treba da se pokrene paralelno sa Agencijom za rodnu ravnopravnost.

Preporuke aktera:

- Politike o rodnoj ravnopravnosti treba da budu uključene na lokalnom nivou, ne samo u Prištini.
- Mora da postoji prostor za održavanje javnih debata o postojećim i potencijalnim strategijama SON i PKP, odnosno da se osigura da su nacrti strategija dostupni javnosti na veb stranicama Kosovskih institucija kako bi se omogućilo aktivno angažovanje i pružanje preporuka itd. Međutim, u ovom trenutku iako pozdravljamo povratne informacije građanskog društva, nemamo sredstva da ih finansiramo.
- Pravni okvir za rodna pitanja i SON zahteva izmenu, pošto:
  - žene nisu konsultovane pri izradi strategije/planova;
  - rodna pitanja nisu odražena u dovoljnoj meri;
  - je još uvek problematično praćenje strategije/politike;
  - je do danas, nedostajalo smisleno učešće građanskog društva (obično su bile uključene samo 2-3 organizacije i to samo one sa sedištem u Prištini); i
  - žene nisu dovoljno zastupljene u svim institucijama za odlučivanje.

- Ključne institucije koje moraju biti uključene slede:
  - Kabinet premijera, odgovoran za zakone i politike;
  - Kancelariju za rodna pitanja pri odnosnim ministarstvima;
  - Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja;
  - Agenciju za upravljanje vanrednim situacijama (AUVS);
  - Kancelarija za rodna pitanja na nivou zajednice; i
  - Žene iz građanskog društva, LGBTI i druge marginalizovane grupe ili organizacije ugroženih grupa.

- Primarna pitanja i praznine:
  - Strategija i Akcioni plan za rodna pitanja uopšteno – kako bi se osiguralo da su primenjene pojedinosti o rodnoj perspektivi predviđene KDRRI-om;
  - Specijalni programi za sprečavanje SON/PKP za žene;
  - Podela po prioritetima i unapređenje uloge osoba za kontakt za rodna pitanja – što u ovom trenutku zahteva izgradnju kapaciteta i finansiranje;
  - Delotvorna koordinacija sa građanskim društvom – kako na lokalnom tako i na centralnom nivou;
  - Delotvorno telo/Odbor odgovorno za primenu, postavljeno u sklopu hijerarhije Kosaovskih institucija i finansirano na adekvatan način; i
  - Obavezan službenik za rodnu ravnopravnost u svim ministarstvima, uključujući nivo opština.

Finansije

Vremenski okvir Akcionog plana

Podrška međunarodnih donatora za teme rodni pitanja i SON/KP i dalje je daleko od adekvatne. Većina podrške koja se pruža zasniva se samo na projektima, što je prepreka održivosti.

Kosovo je posvetilo 15% svog budžeta za SON na aktivnosti podizanja svesti o rodnim pitanjima. U okviru ovog konteksta, finansijske institucije i mehanizmi za finansiranje koji podržavaju mere KP i SON trebalo bi da:

- integrišu rodno osetljive kriterijume u planove, dizajn, primenu, praćenje i procenu programa, projekata i inicijativa;

Faza 2 – 2. godina (drugih 12-meseci)

Faza 2a, (6-meseci)

- Izraditi dugoročniji budžet Odbora.
- Pronaći potencijalne izvore finansiranja, uključujući Kosovski budžet.

- dodele adekvatne resurse za rešavanje potreba žena u oblasti ublažavanja klimatskih promena, prilagođavanja i smanjenja opasnosti od nepogoda, na primer, finansiranjem prikladnih i ekološki dobrih tehnologija i podržavanjem građanskih inicijativa žena u vezi sa održivim korišćenjem prirodnih resursa;
- se uzdrže od finansiranja industrija za vađenje, kao što su rudarstvo, seča drveća i vađenje nafte i prirodnog gasa koji pogoršavaju klimatske promene, siromaštvo i rodnu neravnopravnost.
- Uspostave tržišne mehanizme, kao što je Mehanizam za čist razvoj (CDM), Fond zelenih za klimatske promene (CCGF) i krediti, koji se moraju staviti na raspolaganje kako ženama tako i muškarcima i moraju se obezbediti ravnopravne beneficije. Shodno tome, CCGF bi trebalo da finansira projekte koji unapređuju lokalne kapacitete za prilagođavanje i donose održiva rešenja i tehnologije za prenos tehnologije koje su pristupačne i koje mogu priuštiti žene za potrebe svojih domaćinstava, unapređujući na taj način ekonomske aktivnosti i društveno-ekonomsku pokretljivost.

Faza 2b, (6-meseci)

- Prijaviti se finansijerima i donatorima.
- Povezati se sa Agencijom za rodnu ravnopravnost kako bi se obezbedilo izdvajanje rodnog budžeta u Kosovskim SON i PKP.
- Uključiti adekvatna finansijska sredstva za Kosovske inicijative odnosa sa javnošću i zalaganja u vezi sa rodnim SON i PKP.

Preporuke aktera:

- Potencijalna finansijska sredstva trebalo bi da dođu od Institucija u Prištini, ali treba raditi i sa lokalnim NVO-ima. Jedna od mogućnosti je i prijavljivanje za kombinovano finansiranje kod USAID-a, GIZ, SIDA, JICA, agencija UN-a i SB. Bilateralno finansiranje takođe je važan izvor.
- Kosovo je u procesu usklađivanja svog zakonodavstva sa direktivama EU, te bi finansiranje trebalo da predstavlja paralelan proces.
- Treba osmisлити zajedničke predloge projekata između institucija, građanskog društva i preduzeća, kako bi se ova oblast približila donosiocima odluka.
- Ne postoji zasebna odredba za finansiranje rodnih pitanja i SON/PKP u trogodišnjem Nacionalnom budžetu.
- Treba pokrenuti resurse, ali ovo zahteva dobru koordinaciju. Budžetiranje i razvoj fondova trebalo bi da uvrste i rodno osetljive pokazatelje.
- Vanredna budžetska sredstva trebalo bi da sadrže finansijska sredstva za procenu vanrednih situacija, kao i procese nakon konflikta i nakon nepogode, koji zahtevaju procenu rodnog uticaja i uključive procese.
- Treba preduzeti rodno osetljive korake kako bi se umanjila osetljivost na opasnosti od prirodnih nepogoda i klimatskih promena;

“U stvarnosti, nemamo poseban budžet namenjen za vanredne situacije. nisam siguran koliko budžetskih sredstava je svako Ministarstvo izdvojilo za uključivanje rodne perspektive pri odgovoru na prirodne nepogode. nacentralnom nivou bi trebalo da postoji poseban budžet za rodnu perspektivu sOn i PkP, kako bi zajednice na lokalnom nivou time bile pokrivenе. što se tiče sOn, ove godine nijedna od zajednica nije imala poseban budžet za prirodne nepogode. Ova sredstva trebalo bi da se izdvoje i mogu se prenositi iz jedne godine u drugu, prikupljati i koristiti.”

- Ministarstvo životne sredine raspolaže sa ograničenim finansijskim sredstvima, otprilike samo 10 miliona. U buduću se nadamo da će se pridati mnogo veći značaj pitanjima SON i PKP, kako bi se mogla dodeliti vrednost od nekih 100 miliona.
- Budžeti moraju uzimati u obzir kratkoročne, srednjeročne i dugoročne troškove. Međutim, da to učinite, treba da identifikujete ono što vam je potrebno i da nakon toga potražite podršku u tom pogledu. Kako biste identifikovali potrebe, morate shvatiti opasnost i ugroženost, što sa druge strane zahteva istraživanje koje neminovno iziskuje adekvatna finansijska sredstva i resurse.
- Kako bismo umanjili opasnost, u ovom trenutku trebamo finansijska sredstva za konkretnu i osnovnu infrastrukturu, kao što je sistem kanalizacije, koji ne postoji čak ni u Prištini.

D) izgradnja kapaciteta

Promene se mogu ostvariti većim uvidom u različita iskustva, veštine i moguće uloge žena i muškaraca u SON/KP. Kako bi se sprovela ova izgradnja kapaciteta i podizanje svesti, zalaganje i strategije/kampanje komunikacija/medija mogu biti veoma delotvorni – gradeći i unapređujući kapacitete profesionalnih organizacija, zajednica i odnosnih centralnih i lokalnih institucija kako bi se omogućilo uvođenje rodno osvešćenih politika u svim razvojnim sektorima. U tom smislu, Institucija Kosova trebalo bi da:

- promoviše, povede, razradi i primeni kampanje podizanja javne svesti, programe obrazovanja i obuke o KP i SON, koji su ciljano namenjeni ženama i muškarcima i devojkama i mladićima;
- olakša pristup informacijama o politikama i rezultatima radnji u vezi sa klimatskim promenama i smanjenjem opasnosti od nepogoda, koji su potrebni kako ženama tako i muškarcima da shvate, odgovore na KP i SON, uzimajući u obzir lokalne i centralne okolnosti kao što su kvalitet pristupa internetu, stopa pismenosti i jezička pitanja; i
- sistematski dokumentuje i učini pristupačnim najbolje prakse rodno odgovornih inicijativa KP i SON, olakšavajući ponavljanje ovih praksi.

Vremenski okvir Akcionog plana

Faza 1, 2 i 3 (više od 30-meseci):

Prvi 12-mesečni period:

- Izgradnja kapaciteta članova Odbora.

Prvih 6-meseci, drugog 12-mesečnog perioda:

- Preduzeti razmatranje napretka ostvarenog u prvom 12-mesečnom periodu. Uskladiti ciljeve u slučajevima u kojima se za tim javi potreba, ublažiti probleme i uskladiti procese za narednu fazu.

Drugih 6-meseci, drugog 12-mesečnog perioda:

- Objaviti saznanja iz rodne analize, Polazne ankete – počevši od njenih rezultata, osmisliti i sprovesti razvoj kapaciteta i podizanje svesti o rodnim pitanjima pred Kosovskim partnerima.
- Zalaganje na Kosovskom nivou i strategija odnosa sa javnošću u vezi sa rodnom perspektivom SON i PKP, sprovesti zajedno sa Agencijom za rodnu ravnopravnost.

Završetak projekta (24-30-meseci):

- Razmotriti celokupne rezultate Akcionog plana, njegova dostignuća, ublažavanje, izmene i pratiti postizanje rodnih elemenata predviđenih KDRRI-om.

Preporuke aktera:

- Izgradnja kapaciteta mora obuhvatiti obuku o rodnoj ravnopravnosti, KP i PKP, SON, sistemima ranog upozorenja o SON i KP.
- Praktična obuka i vežbe kako bi se stanovništvo pripremilo za nepogode, uključujući scenarije odgovora u vanrednim situacijama, uloge itd.
- Kampanje podizanja javne svesti (mediji, brošure, pristup ljudi internetu).
- Lokalni političari i zvaničnici moraju se ukratko obavestiti o značaju rodne osetljivosti u kontekstu SON i KP.
- Povećati sposobnost žena da aktivno učestvuju i da budu upoznate sa svojim pravima.
- Transparentnost i odgovornost zaista su važni, što znači da moramo objaviti kako se naši uspesi i praznine nalaze u vezi sa primenom rodnih pitanja.
- Moraju se održati javne debate i sastanci/konsultacije sa građanima i isti moraju biti uključivi.
- Mogu se organizovati javne simulacije-kampanje (o vanrednim prirodnim nepogodama) i odgovarajući odgovori, uključujući odgovore u sektoru rodnih pitanja (sve ovo može se emitovati televizijskim programima i obrazovnim kampanjama u školama i na univerzitetima itd.).
- Mogu se održati informativne nedelje/mesec (o SON i PKP) u gradskim i seoskim centrima; televizijski prenos kulturnih aktivnosti i kampanja zarad što šireg dopiranja.
- Kampanje javnog informisanja mogu se rasprostrti na medije, škole i univerzitete i od vrata do vrata.
- SON i PKP mogu se predavati u nastavnim planovima na nivou osnovnih/srednjih škola i univerziteta.
- Moraju se izdvojiti finansijska sredstva za izgradnju kapaciteta i kampanje odnosa sa javnošću.
- Osoblje za izgradnju kapaciteta u Radnoj grupi/odboru mora imati posebno definisane uloge i odgovornosti i saradivati sa Agencijom za rodnu ravnopravnost.

grupna fotografija učesnika radionice, svi zajedno (vlada kosova i nvO-i) na integrisanju rodnih pitanja u sON i PkP, okt. 2014, Priština.

CADRI, april 2011, Izveštaj procene kapaciteta za opasnosti od nepogoda na Kosovu, na <http://www.cadri.net/en/where-we-work/kosovo> [kome je poslednji put pristupljeno 24. oktobra 2014]

Strategija klimatskih promena za Kosovo, 2014, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSP)

Fetah Halili i Agim Gashi, 2009, Nacionalni izveštaj o istraživanju u domenu životne sredine na Kosovu (u skladu sa R 1244 SB UN-a).

ZAKON br. 04/L-012 o protivpožarnoj zaštiti, 2011, Službeni list Republike Kosovo / br. 7 / 10. avgust 2011, Priština, Kosovo

Zakon br. 04/L-027 o zaštiti od prirodnih i drugih nepogoda, 2011, Službeni list Republike Kosovo / br. 22 / 19, 2011, Priština, Kosovo

Zakon br. 2004/2, 2004, o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, Skupština Kosova

Nacionalni plan reakcije, 2010, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), izveštaj

Orgut Consulting, 2014, "Rodni profil Kosova – Analiza rodni razlika na svim nivoima"

OEBS, jun 2011, Osam godina kasnije: Povratak manjinskih zajednica i povratak stambene i druge imovine na Kosovu

Izveštaj o statusu primene Rezolucije 1325 SB UN-a na zapadnom Balkanu, 2013, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Tom: Helsinške sveske br. 31], str. 19-20.

UNDP (2013) "Kosovska inicijativa za smanjenje opasnosti od nepogoda (KDDRI)"

UNDP- Kosovo, 2014, Strategija rodne ravnopravnosti za period od 2014-2017.

UN-HABITAT Kosovo, 2009, Identifikovanje opasnosti od nepogoda u prostornom planiranju za održivi razvoj: Studija slučaja na Kosovu.

Svetska banka, 2005, Procena siromaštva na Kosovu: Unapređenje mogućnosti, bezbednosti i učešća za sve, Izveštaj br. 32378- XK

Svetska banka, 2005, Procena siromaštva na Kosovu: Unapređenje mogućnosti, bezbednosti i učešća za sve, Izveštaj br. 32378-XK.

Prilog 1: raspored razgovora

Konsultant za rodnu perspektivu u domenu smanjivanja opasnosti od nepogoda i prilagođavanja klimatskim promenama

Misija na Kosovu od 16-18 . septembra 2014.

Datum	ime	institucija	kontakt
Utorak 16. 09. 2014.			
09:00-10:00	UNDP KDRRI & SLED	UNDP	UNDP
10:00 - 11:00	Gđa Brikena Sylejmani	UNDP – saradnik za rodna pitanja	brikena.sylajemani@undp.org
12:00 - 13:00	G. Aleksandar Nikolovski	FAO Kosovo	aleksandar.nikolovski@unfao.org
13:30 - 14:30	G. Mustaf Gashi	AUVS	mustaf.gashi@rks-gov.net
sreda, 17. 09. 2014.			
09:00 - 10:00	Gđa Arijeta Himaduna	UN Habitat	arijeta.himaduna@unhabitat-kosovo.org
10:30 - 11:30	Gđa Linda Abazi	UNFPA	linda.abazi@unfpa.org
13:00 - 14:00	Gđa Edona Hajrullahu	Agencija za rodnu ravnopravnost – Kabinet premijera	edona.hajrullahu@rks-gov.net
14:30 - 15:30	Gđa Shpresa Sheremeti	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja	shpresa.sheremeti@rks-gov.net

četvrtak, 18. 09. 2014.			
08:45 - 09:45	Gđa Emine Kelmendi	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	merita.ramakhiku@rks-gov.net emine.kelmendi@rks-gov.net
10:30 - 11:30	Gđa Rezan Zborca Gđa Venera Dibra	Službenica za rodna pitanja – Ministarstvo unutrašnjih poslova	rezan.zborca@rks-gov.net
12:00- 13:00	G. Xhelal Sveqła	Opština Priština	-
13:00 - 14:00	Gđa Iliriana Jaka Gashi	Women for Women	igashi@womenforwomen.org
14:30 - 15:30	Gđa Eliza Hoxha	Arhitekta	eliza.hoxha@gmail.com

Prilog 2: lista učesnika na dvodnevnoj radionici

Integrating Gender into Climate Change Adaptation and Disaster Risk Reduction / Integrisanje rodni pitanja u prilagođavanje klimatskim promjenama i smanjenju opasnosti od nepogoda

14-15 October/Tetor/oktobar 2014.
Hotel Prishtina

Empowered lives.
Resilient nations.

	institucija institucija	Emri dhe Mbiemri/ name and surname/ ime i prezime	CONTACT
1	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Agencija za upravljanje vanrednim situacijama	G. Nijazi Miftari	Nijazi.miftari@rks-gov.net
2	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Agencija za upravljanje vanrednim situacijama	G. Muhamet Pllana	Muhamet.pllana@rks-gov.net
3	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja– Odeljenje za prostorno planiranje	G. Abdullah Pirce	Abdullah.pirce@rks-gov.net

4	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja– Odeljenje za zaštitu životne sredine	G. Zymer Mrasori	Zymer.mrasori@rks-gov.net
5	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja– Odeljenje za zaštitu životne sredine	Gđa Visare Hoxha	Visare.hoxha@rks-gov.net
6	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja– Odeljenje za zaštitu životne sredine	G. Adem Tusha	Adem.tusha@rks-gov.net
7	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja– Odeljenje za zaštitu životne sredine	Gđa Miradije Gerguri	Miradije.gerguri@rks-gov.net
8	Agencija za rodnu ravnopravnost – šef	Gđa Leonora Selmani	Leonora.selmani@rks-gov.net
9	Ministarstvo unutrašnjih poslova – službenica za rodnu ravnopravnost	Gđa Venera Dibra	Venera.dibra@rks-gov.net
10	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja – službenica za rodnu ravnopravnost	Gđa Sevim Berveriliu	Sevim.berveriliu@rks-gov.net
11	Ministarstvo ekonomskog razvoja	Lulzim Korenica	Lulzim.korenica@rks-gov.net
11	UN Women	Gđa Barbora Masinova	Barbora.masinova@gmail.com
12.	UN Women	Gđa Nita Godani	Nita.godani@unwomen.org
13	Mreža žena Kosova	Gđa Donjete Berisha	Donjete.berisha@womensnetwork.org
14	Ministarstvo poljoprivrede	Gđa Magbule Hyseni	Magbule.hyseni@gmail.com

15	UNDP Kosovo, saradnik za rodna pitanja	Gđa Brikena Sylejmani	Brikena.sylejmani@undp.org
16	Opština Priština, Odeljenje za zaštitu i spasavanje	G. Ibush Kelmendi	Ibush.kelmendi@rks-gov.net Ibush.kelmendi@gmail.com
17	Opština Priština, osoba za kontakt za rodna pitanja	Gđa Premtime Preniqi	Premtime.preniqo@rks-gov.org
18	Women for Women	Iliriana Jaka Gashi	igashi@womenforwomen.org
19	UNDP	Xhevrije Berisha	Xhevrije.berisha@undp.org
20	UNDP	Shkipe Deda-Gjurgjiali	Shkipe.deda-gjurgjiali@undp.org
21	UNDP	Valbona Bogujevci	Valbona.bogujevci@undp.org
22	UNDP	Zana Hoxha-Edip	Zana.hoxha@undp.org
23	UNDP	Dea Haxhi	Dea.haxhi@undp.org
24	UNDP	Shigehiro Shabata	Shigehiro.shabata@undp.org
25	UNDP	Xhevrije Berisha	Xhevrije.berisha@undp.org

